

EESTI KEELE RIIGIEKSAM 2012

Lugemisülesannete vastuste ja lühikirjandite analüüs

Sissejuhatus

Analüüsi eesmärk on välja tuua 2012. a eesti keele riigieksami lugemisosa vastuste ning lühikirjandite tüüpilised jooned – nii tugevamad küljed kui ka puudused. Lugemisülesannete vastuste analüüsil lähtutakse viiest aspektist: ülesande ja teksti mõistmine; väljendus ja sõnastus; ülesehitus ja vormistus; refereerimine, tsiteerimine ja viitamine; õigekiri. Lühikirjandi analüüsi aspektideks on pealkirja sõnastus; sisu; sõnavara ja stiil; vorm ja ülesehitus; õigekiri.

Valimi moodustavad 400 õpilase lugemisosa vastused ja lühikirjandid (200 lugemisosa ja 200 kirjandit). Valimisse kuuluvad nii poiste kui ka tüdrukute eksamitööd Eesti erinevatest linna- ja maakoolidest. Tööd jagunevad vastavalt sooritusasemele nelja gruppi: väga tugevad ja tugevad e kõrge sooritusasemega tööd (81–100%), keskmised e keskmise sooritusasemega tööd (51–80%), nõrgad e madala sooritusasemega tööd (26–50%) ja väga nõrgad e väga madala sooritusasemega tööd (0–25%). Tööde erinevaid aspekte analüüsitakse lähtuvalt erinevatest sooritusasemetest.

Lugemine

Kõrge sooritusasemega tööde puhul saadakse ülesandest õigesti aru ja vastatakse vastavalt ülesandes esitatud probleemiasetusele. Loetud teksti mõistetakse detailselt ja põhjalikult: näited, argumendid, selgitused, põhjendused, järeldused ja hinnangud tulenevad alustekstist ning on ammendavad. Mõnes töös võib esineda ebatäpsusi: nt mõni argument, näide, põhjendus vm on puudu, poolik või on seda valesti mõistetud. Vastused esitatakse (enamasti) täpselt ja konkreetselt vastavalt ülesande sõnastusele. Mõtted on selged ja veenvad. On ka töid, kus vastus on liiga pikk ja laialivalgus ning see üritatakse kirja panna kirjandilaadse arutleva tekstina. Esineb mõningaid stiilivigu (lausestus, sõnastus) ja oma arvamuse avaldamist seal, kus see pole vajalik.

Vastuse ülesehitus on (üldiselt) loogiline ja moodustab terviku. Peamõtted, selgitused ja näited on loogilises järjestuses ja esituses. Samas on üsna paljudes töödes tekst lõikudeks jagamata, st taandridadeta, mis raskendab lugemist ja vastustest ülevaate saamist. Tekst on õige pikkusega.

Kõige enam ebaühtlust on refereerimisel ja tsiteerimisel. Üks osa õpilasi kasutab ainult refereerimist, teine osa õpilasi toob refereerimisele lisaks mõned tsitaadid ja

viited, osa aga esitab vastused ainult tsitaatidena (mis võivad olla õiged). Viidete vormistamisel on vahel ebatäpsusi ja mõnikord on esitatud ka vale viide (kuigi vastus on õige).

Tekst on õigekirjavigadeta või esineb üksikuid vigu (maksimaalselt ühes töös – 5).

Üldiselt on tööd kõigis aspektides head või väga head; parim osa on ülesande ja teksti mõistmine, veidi halvem – väljendus ja sõnastus ning ülesehitus ja vormistus.

Keskmise sooritustasemega tööde puhul saadakse ülesandest küll aru, kuid see lahendatakse vaid osaliselt. Teksti ei mõisteta alati täielikult ning näited, argumendid, selgitused, põhjendused, järeldused ja hinnangud ei ole ammendavad (on poolikud) või on ebatäpsed. Osale ülesannetest on vastatud õigesti, osale mitte; sageli on ülesande üks pool õigesti lahendatud (nt argumendid ja näited õigesti välja toodud), kuid teine pool on lahendamata (nt puuduvad põhjendused ja selgitused). Õpilane esitab tihti vaid oma arvamuse, kuid konkreetset küsimusele ei vasta. Käsitlus on sageli pealiskaudne ja laialivalguv. Kohati pole õpilane ülesandest aru saanud, esineb ka täiesti valesid vastuseid.

Väljenduses ja sõnastuses on puudujääke. Õpilane ei vasta nii, nagu ülesande sõnastus nõuab, vaid laialivalguvalt ja kohati ebaselgelt. Väga palju on üleliigset, tühisõnalist teksti, nii et õiget infot võib välja lugeda vaid pika jutu seest, aga mitte konkreetsest vastusest. Esineb kirjandi laadis arutlusi-jutustusi, kus domineerib kujundlikkus, oma arvamus ja *mina*-stiil. Tekst on paljude stiilivigadega (halb sõnastus, lausestus, argikeel jm), vahel soditud ja mahatõmbamistega, mis raskendab lugemist ja vastuse mõistmist.

Vastuse ülesehitus on sageli ebaloogiline ja ebaselge (nt põhjendused ja näited on läbiseigi), mis raskendab lugemist. Tekst on üldjuhul liigendamata, taandridu ei ole. Vormistus on kohati halb: jäetakse asjatud reavahed, ülesande tekst kirjutatakse vastuse ette, ülesanne pealkirjastatakse (autori nimi ja teose pealkiri). Tekst on sageli liiga pikk.

Refereerimine pole alati täpne ja konkreetne, esineb nii teksti mõistmisest kui ka väljendusoskusest tulenevaid ebatäpsusi. Lisaks refereerimisele kasutatakse palju tsiteerimist (osa vastuseid on esitatud ainult tsitaatidena) ja viitamist. Paljud viited ei ole sisuliselt õiged (mis näitavad teksti valesti mõistmist) või on valesti vormistatud. Esineb töid, kus vastus on õige, kuid viide vale, ja vastupidi – vastus vale, kuid viide õige.

Õigekirjavigade arv varieerub vastuste lõikes 1-st 7-ni.

Üldiselt on nende tööde parim osa õigekiri, halvim – väljendus ja sõnastus ning ülesande ja teksti mõistmine.

Madala sooritustasemega tööde puhul saadakse ülesandest osaliselt aru, kuid selle lahendamisel on olulisi puudusi. Vastus on lünklik või on osa vastusest lahendamata. Näited, argumendid, selgitused, põhjendused, järeldused ja hinnangud on välja toomata või on poolikud ja ebatäpsed. Igas vastuses on mingisugune puudujääk, vahel pole ülesandest üldse aru saadud ja alustekst on meelevaldselt ümber kirjutatud või esitatud oma väljamõeldud tekst, mis on kaudselt ülesandega seotud. Õpilane ei saa sageli aru, mis on viis või argument, mis on põhjendamine ja selgitamine.

Õpilase väljendus- ja sõnastusoskus on väga halb, kohati primitiivne. Tihti on tekst raskesti mõistetav, laialivalguv, pealiskaudne, üld- ja paljusõnaline ning seosetu. Tekst on kohati nii arusaamatult esitatud, et õiget infot on raske ridade vahelt üles leida. Ka erinevad stiilivead raskendavad tekstist arusaamist. Esineb otseseid meelevaldseid mahakirjutusi alustekstist (seejuures on osa sõnu valesti maha kirjutatud), jutustavaid *mina-* ja *meie-*stiilis vastuseid, täiesti seosetuid lauseid, millel pole tekstiga midagi ühist.

Vastuse ülesehituses on vastuolusid ja vormistuses puudujääke. Vastused on esitatud seoseta ja liigendamata (tihti soditud) tekstina, millest on raske infot välja lugeda. Vastuses esitatud teksti järjestus on tihti ebaloogiline, esineb asjatuid tühje reavaheid või rea lõpuni kirjutamata teksti. Vastused on kohati nõutust lühemad.

Refereerimine valmistab raskusi: ei osata alusteksti mõista ja olulist konkreetset ning täpselt sõnastada. Kasutatakse palju tsiteerimist (osa vastuseid ainult tsitaatidena), kuid tsitaadid on sageli valesti valitud (vahel lausa suvalised tsitaadid järjest) ja ka valesti vormistatud (nt jutumärgid puudu). Viidatakse ebajärjekindlalt, viited ei vasta sageli õigele tekstile ja viidete vormistuses on vigu.

Õigekirjavigade arv varieerub vastuste lõikes 1-st 10-ni.

Üldiselt on tööd halvad kõigis aspektides, halvim – väljendus ja sõnastus ning ülesande ja teksti mõistmine.

Väga madala sooritustasemega tööde puhul ei saada ülesandest aru või on loetu mõistmises tõsiseid puudusi. Vastus on lünklik ja suurem osa on lahendamata. Osa vastuseid on välja toodud üksikute tsitaatidena, kust võib õiget vastust ainult aimata. Vastuse tekst on tihti meelevaldselt alustekstist maha kirjutatud, kust võib juhuslikult mingit õiget infot leida. Õpilane ei saa aru, mis on näide, argument, selgitus,

põhjendus ja esitab meelevaldseid lausekatkeid alustekstist või esitab üldse vaid oma mõtteid antud teemal. Osa vastuseid on kirjandi stiilis, *mina-* ja *meie-*stiilis.

Õpilane ei suuda end adekvaatselt väljendada. Tekst on halva sõnastusega, katkendlik ja kohati primitiivne, rohked stiilivead raskendavad teksti lugemist ja mõistmist.

Tekstis puudub igasugune loogiline ülesehitus, tekst on liigendamata ja soditud, kas liiga pikk või liiga lühike.

Refereerimisoskus puudub, pigem on tegu alustekstist mahakirjutamisega. Tsitaate ja viiteid ei ole või on välja toodud valed viited.

Õigekirjavigade arv on väga suur (vahel 10 viga ühes vastuses).

Tööd on väga halvad kõigis aspektides.

Kirjutamine

Kõrge sooritustasemega töödes on pealkiri enamasti sõnastatud täpselt, konkreetselt ja vastavuses kirjandi sisuga – seda just 1. variandi puhul. Mõne töö pealkiri on pisut lohisev ja paljusõnaline, samas mõni vaid ühesõnaline, stiilivääratusega või liiga lihtsakoeline (just 2. variandi puhul).

Kirjandi tekst annab hästi edasi ülesandes esitatud probleemi, st lähtub ülesandest. Tekst on arutlev, kirjutaja oskab analüüsida ja argumenteerida. Sageli on sisu väga isikupärane ja seotud näidetega oma elukogemusest. Kirjandis püstitatakse ise probleeme/küsimusi ja püütakse neile lahendusi/vastuseid leida. Teksti tuuakse sobivaid ilmestavaid näiteid eesti (nt Tammsaare, Kiik, Mut, Kaus, Smuul) ja väliskirjanike (nt Hesse, Dostojevski, Waltari, Camus, Kafka) teostest; sisu seostatakse päevakajaliste maailmasündmustega või oluliste sündmustega ajaloost. Sisu ilmestavad oskuslikult teksti põimitud tsitaadid eesti (nt L. Meri) ja maailma (nt Voltaire, Sokrates) suurmeestelt. Tekstist on näha, et õpilastel on suur lugemus ja lai silmaring. Alla 85% saanutel ilmneb sisus juba veidi ühekülgne lähenemine (jutt keerleb ühe probleemi ümber) ja pealiskaudsus.

Üldiselt kasutatakse rikkalikku sõnavara (v.a üksikud erandid), sõnastus on selge ja täpne ning väljendusoskus hea. Samas on just stiilivead osutunud kõrge punktisumma saanutel komistuskiviks (st teisi vigu on vähe): ebaõnnestunud sõnavalik, vales tähenduses kasutatud sõna, sõnajärjevead, sõnakordus, ühildumisvead (ainsus ja mitmus läbisegi), *sina*-stiil, sõna väljajätt; esineb ka liigset emotsionaalsust ja paljusõnalisust.

Tekst on enamasti sisulis-vormiline tervik. Liigendamine lõikudeks on loogiline ja täpne, tekst on sidus. Mõnes töös (alla 85%) puuduvad taandread, lõigud on liiga pikad ja laialivalguvad, sissejuhatus ja kokkuvõte liiga lühikesed. Kirjandid tervikuna on õige pikkusega.

Enamasti on tööd vigadeta või mõne üksiku veaga (suurim vigade arv – 6). Enamik vigadest on interpunktsiooni- ja kokku-lahkukirjutamisvead.

Nende tööde parim osa on õigekiri, sisu, vorm ja ülesehitus; halvem – stiil ja sõnavara.

Keskmise sooritustasemega töödest on suuremal osal pealkiri täpselt ja konkreetset sõnastatud ning sisuga vastavuses. Esineb ka töid, mille pealkiri on paljusõnaline või, vastupidi, ühesõnaline; on lihtsakoelisi pealkirju. Mitmes pealkirjas esineb vigu (kokku-lahkukirjutamine, interpunktsioon, stiil: ebasobiv sõnakasutus, sõnakordus), osal töödest pealkiri üldse puudub.

Kirjandi tekst põhineb ülesandes esitatud probleemil. Tekst on üldiselt arutlev, kuid sageli on see liiga üldine, lihtsakoeline, pealkiskaudne ja piirdub kirjutaja isikliku eluga. Rohkesti kasutatakse väljendeid *mina arvan/leian/väidan, et...* Töodes on näiteid eesti (nt Mutt, Tuglas) ja väliskirjandusest (nt Shakespeare, Hamsun, Balzac), tsitaate (Wilde, Cicero), viheid ajaloole ja päevasündmustele, TV- ja raadiosaadetele – need pole aga alati sobivalt tekstiga seotud. Väiksema punktisumma (alla 60%) saanutel sellised näited ja seosed pigem puuduvad.

Üldiselt on sõnastus ladus ja sõnavara piisav, kuid samas on märgata ka stiili ja sõnavara konarlikkust ning ühekülgust. Üsna palju esineb sõnavalikuvigu (paronüümiast lähtuvad vead, vale või halb sõnakasutus (ei tea täpselt sõna tähendust), sõnakordused, argikeelsus). Kirjandites on vormivalikuvigu (ühildumine (ainsus ja mitmus läbiseigi, ühildumine käändes), rektsioon) ja lausestusvigu (arusaamatud laused, sõnajärg, seoseta laused, nn hakitud stiil (ühest lausest on tehtud mitu), sõna- või lauseosa väljajätt). Palju on ka kergemaid stiilivigu (liigsõnalisus, kaassõna *läbi* kasutamine otstarbe ja vahendi tähenduses, *saama*-tulevik, *sina*-stiil, liigne emotsionaalsus ja üleskutse esitamine).

Esineb faktivigu ja küsitavusi.

Tekst on enamasti ülesehituselt sisulis-vormiline tervik. Paljudel töödel aga paistavad silma liiga lühikesed sissejuhatused (sageli küsimuste vormis) ja kokkuvõtted, samas aga ülipikad teema arenduse lõigud. Osal töödest puuduvad taandread, osa on soditud

(paljude mahatõmbamistega). Kirjandid on õige pikkusega, kuid esineb ka liiga lühikesi töid.

Vigade hulk on üldiselt suur (kuigi paar tööd on ilma vigadeta, samas halva stiiliga), domineerivad interpunktsiooni- ja kokku-lahkukirjutamisvead, esineb ka häälikuortograafia, poolitamise-, käänamise- ja algustäheortograafiavigu.

Nende tööde parim osa on vorm ja ülesehitus; halvim – stiil ja sõnavara, õigekiri.

Madala sooritustasemega tööde pealkirjad kajastavad üldjoontes kirjandite sisu. Samas esineb pealkirjades palju eksimusi: kokku-lahkukirjutamisvead, pealkirja järele pannakse punkt, pealkiri on jutumärkides, paljud pealkirjad on liiga pikad ja lohisevad või liiga üldsõnalised.

Kirjandi tekst põhineb üldiselt ülesandes esitatud probleemil, kuid käsitus on pealiskaudne ja kohati lünklik. Tekst on jutustav-arutlev, väga tihti seotud *mina*-maailmaga, millest kaugemale ei nähta. Analüüs on pinnaline, argumendid puuduvad või pole need veenvad. Mõned kirjandid on jutustused iseenda elust ega vasta pealkirjale. Sobilikke näiteid kirjandusest või viiteid autoritele (nt Kivirähk, Tammsaare, Hesse, Balzac) on väga harva, üksikud tsitaadid (Valton, Ilves, Wilde) on kirjutatuga lõdvalt seotud.

Teksti sõnastus on ühekülgne ja konarlik. Sõnavara on küllalt piiratud, tekst on üldsõnaline, kohati seosetu ja raskesti mõistetav. Tekstis on väga palju raskeid stiilivigu. Esinevad sõnavalikuvead (paronüümiast lähtuvad vead, vale või halb sõnakasutus (ei tea sõna tähendust), sõnakordused, argikeelsus); vormivalikuvead (ühildumine (ainsus ja mitmus läbisegi, ühildumine käändes), rektsioon) ja lausestusvead (arusaamatud laused, sõnajärg, seoseta laused, nn hakitud stiil (ühelausest tehtud mitu), sõna- või lauseosa väljajätt, liigsõnalisus). On ka palju kergemaid stiilivigu: kaassõna *läbi* kasutamine otstarbe ja vahendi tähenduses, *saama*-tulevik, *sina*-stiil, liigne emotsionaalsus ja üleskutse esitamine.

Kohati on tekst täiesti seosetu, primitiivne. Esineb ka faktivigu ja küsitavusi.

Teksti ülesehitus ei vasta sageli nõuetele: taandread puuduvad; kogu kirjand on vaid üks lõik või on lõigud liiga pikad/lühikesed; sissejuhatus ja kokkuvõte on vahel vaid üks lause; lõigud on omavahel seosetult järjestatud; sissejuhatus vahel taandreata. Suurem osa kirjanditest on õige pikkusega, kuid esineb ka liiga lühikesi (alla 350 sõna) ja liiga pikki (üle 450 sõna) tekste.

Kõikides töödes on väga palju erinevat liiki vigu. Varem esinenud vigadele (mainitud eespool) lisandub oskamatus kirjutada võõrsõnu.

Tööd on halvad kõigis aspektides, halvim – sõnavara ja stiil, õigekiri.

Väga madala sooritustasemega tööde pealkirjad on sõnastatud liiga üldsõnaliselt, ei anna edasi töö sisu (teksti mõtet), on laialivalguvad, lihtsakoelised ja vahel ka ühesõnaliselised. Paljudes pealkirjades on eksimusi: algustähe- ja kokkulahtkukirjutamisvead, pealkirja järele pannakse punkt, pealkiri on jutumärkides. Esineb ka pealkirjastamata töid.

Kirjandi tekst põhineb küll üldiselt ülesandes esitatud probleemil, kuid käsitus on väga pealiskaudne, lihtsakoeline ja lünklik. Tekst on jutustav-arutlev, sageli ainult jutustav. Analüüs on puudulik, argumendid puuduvad. Teksti sisu piirdub õpilast ümbritseva maailmaga: kodu, kool, sõbrad jm. Töodes ei ole näiteid kirjandusest, maailmasündmustest, ajaloost vm. Tsitaate ja viiteid kultuuritegelastele on vähe, eksitakse nimede kirjutamisel (*Goell *pro* Koell).

Teksti sõnastus on algeline ja kohati raskesti mõistetav. Sõnavara on väga piiratud, mistõttu esineb palju sõnakordusi, argikeelt, vale sõnakasutust (ei tea sõna tähendust). Tekstis on väga palju stiilivigu (vahel üle 10). Kohati on teksti raske mõista. Kasutatakse *mina-* ja *meie-*stiili (*minu arust* jne). Stiilivigu esineb kõigis aspektides.

Teksti ülesehitus ei vasta sageli nõuetele: puuduvad taandread; kirjand koosneb vaid ühest või paarist pikast lõigust; lõikude vahele jäetakse vaba rida; lõigud on ebaproportsionaalsed; mõni lõik (ka sissejuhatus ja kokkuvõte) on vaid üks lause. Paljud tööd on liiga lühikesed (isegi 100–200 sõna).

Esineb väga palju vigu kõigis õigekeeleaspektides, eksitakse ka kõige lihtsamate keelendite puhul (eelnenule lisanduvad käänamis- ja pööramisvead). Igas töös on üle 10 vea, kuid vigade arv võib töö piires ulatuda kuni 40-ni.

Tööd on väga halvad kõigis aspektides, eriti õigekirjas.

Kokkuvõtteks

Lugemisülesannete lahendamisel esines probleeme igas aspektis, kuid eriti valmistas raskusi teksti mõistmine ja refereerimine. Lihtsamad olid ülesanded, milles tuli nimetada viise (nt nimeta 2 viisi), võrrelda, selgitada või leida argumente (nt leia 5 argumenti). Kirjandite suurim probleem oli väljendusoskus (sõnavara ja stiil) ning õigekiri.

Soovitused ja ettepanekud:

1. Et lugemisülesannet lahendada, peab kõigepealt aru saama ülesandes püstitatud küsimusest/probleemist. Selleks tuleks õpilastele selgeks teha, mida tähendavad

mõisted *argument, näide, viis, võrdlus, põhimõte, selgitus, põhjendus, väide* jms ning õpetada leidma tekstist neile mõistetele vastavat infot.

2. Õpilastele tuleks selgitada, mis on refereerimine ja kuidas teksti õigesti refereerida: vastavalt ülesande püstitusele leida üles õige ja oluline info ning see konkreetses ja täpses sõnastuses kirja panna. Selleks peaks tegema palju praktilisi ülesandeid erinevate alustekstidega.

3. Õpilastele peaks õpetama väljendusoskust: kuidas lause täpselt ja selgelt sõnastada, et vältida üld- ja paljusõnalisust, nn hakitud stiili ja sõnajärjeeksimusi, ning kuidas lauseid omavahel loogiliselt siduda.

4. Õpilastele tuleks näidata, kuidas on võimalik varieerida sõnastust (õpetada sõnade erinevaid tähendusi, paronüüme ja sünonüüme), et vältida sõnakordusi ja halba/vale sõnakasutust.

5. Tuleks õpetada hea ja õige stiili kasutamist, et vältida argikeelt, *sina*-stiili jm.

(vt ka Sven Maanso 2000. *Õige sõna – täpne mõte*. Tallinn: Koolibri; Sven Maanso 2002. *Seostest sõltub mõte*. Tallinn: Argo)

6. Õpetada teksti loogilist ja proportsionaalset (eriti kirjandi puhul) ülesehitust ja liigendamist (nt info esitamine punktidenä luges ülesandes).

7. Õpetada, kuidas teksti pealkirjastada, et see oleks täpne ja selge ning edastaks pealkirjas püstitatud probleemi sisu.

8. Õpetada õigesti tsiteerima ja viitama.

Märkus: lugemisülesannete lahendamisel tuleks tsiteerimisele eelistada refereerimist; viited võivad täpsustuseks olla, aga ei pea olema.

9. Tegelda õigekirjaküsimustega (eriti interpunktsiooni- ja kokku-lahkukirjutamisega) selle kõigis aspektides.

Ingrid Krall

Tallinna Ülikooli

eesti keele ja kultuuri instituudi

praktilise eesti keele lektor